

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken (en zo)

Doodgeboren – Een mondelinge geschiedenis van rouw

J. Bleyen (2012). Amsterdam: De Bezige Bij. 238 pp. € 19,90. ISBN 978 90 234 6657 4.

Jolante de Tempe

‘Hun verhalen onthullen hoe grondig onze leefwereld in korte tijd is veranderd. Door het recente verleden in al zijn vreemdheid vertrouwd te maken, wil ik verhelderen hoe onze eigen manieren van doen en van denken vandaag lang niet zo vanzelfsprekend blijken als we doorgaans geloven. Dit boek [...] beoordeelt niet wat een goede of slechte omgang met verlies is. Mijn bedoeling als historicus is veeleer te tonen op welke wijze culturele praktijken geëvolueerd zijn, vergeleken met pakweg twee generaties geleden; hoe we rouw verschillend zijn gaan beleven, en ook hoe we een andere verhouding tot de wereld, onszelf en elkaar hebben gevormd.’

Zo verwoordt Jan Bleyen (p. 11) de conclusie van het onderzoek dat heeft geleid tot het ontroerende boekje *Doodgeboren*. Ontroerend niet omdat het in het kader van de hedendaagse, neoromantische cultus van ‘sentiment’ of ‘authenticiteit’ (Dalrymple, 2011; Doorman, 2012) mededogen wil wekken voor traumatische ervaringen die door de omgeving niet voldoende beseft worden; dat is Bleyens opzet uitdrukkelijk niet. Maar ontroerend juist omdat het boek met een soort verbazing kijkt naar de enorme veranderingen in het omgaan met doodgeboorte in Vlaanderen in de relatief korte periode van de laatste vijftig jaar.

De historicus Jan Bleyen is verbonden

aan de faculteit der letteren, afdeling geschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven. Eerder al (2005) bestudeerde hij voor dezelfde regio en periode veranderingen in de omgang met de dood in het algemeen. Voor *Doodgeboren* wierf hij via een advertentie ouders die in de loop van de laatste vijftig jaar een doodgeboren kind hadden gekregen en interviewde hij een veertigtal van hen. Vrijwel uitsluitend moeders namen contact met hem op. Als er al vaders bij het interview aanwezig waren en vertelden, was dat nooit zonder hun vrouw. Zelfs recent wordt het vooral het voorrecht van de moeder geacht om gevoelens te hebben en te uiten over een doodgeboren kind.

Bleyen had geen vragenlijst, maar vroeg zijn respondenten vrijuit hun verhaal te vertellen, eventueel aangevuld met open vragen die op het verhaal aansloten. Die onderzoeksmethodiek past bij zijn post-moderne, narratieve kijk op de geschiedenis. Het gaat hem niet om feiten, cijfers, gemiddelden of objectieve bewijsvoering, maar om de subjectieve betekenisgeving en de handelingsruimte die de ouders beleefden binnen hun sociaalhistorische context, en de veranderingen daarin, zo schrijft hij in de verantwoording van zijn werkwijze.

Tegenwoordig wordt door de ouders van een doodgeborene en hun omgeving, ook de medische omgeving, veel belang gehecht aan het vasthouden van het kindje, hun gevoelens, het praten erover, de naamgeving van het kind en het koesteren van gedenktekens eraan binnen het gezin. De zingeving van het verlies is vooral een

Doodgeboren

persoonlijk-psychologische, maar tevens is er ruimte om het kind postuum tot een lid van gezin en samenleving te maken.

In de jaren zestig werd de ouders daarentegen vrijwel niets verteld over de doodgeboorte, werd het lijkje met spoed en ongezien verwijderd naar een onbekende plaats en kon het bij de burgerlijke stand geen naam krijgen. De ouders werd aangeraden niet te treuren, alles zo snel mogelijk te vergeten, het wiegje en de babyspullen weg te doen, en door te gaan met hun leven. De zingeving van het verlies en het doorgaan met het dagelijks leven was in het toen nog diepgaand rooms-katholieke Vlaanderen vooral een religieuze: God heeft het zo gewild. Sociaal gezien had het kind nooit bestaan. Daarmee (zeker als het een eerste kind was) waren de ouders van ouders-in-spe opeens geen ouders meer en waren ze dat met terugwerkende kracht ook nooit geweest.

Bleyen presenteert de verhalen van enkele moeders als exemplarisch om deze veranderingen te illustreren. Lieve, en in mindere mate Helena, Lisa en de vroegervrouw Magda, vertellen over het bevallen van een dood kind in de jaren 50 of 60. Eva en haar leeftijdgenote Sarah staan voor de huidige generatie jonge moeders. In de recente omslag in het omgaan met doodgeboorte door het medisch personeel (anders dan in Nederland bevielen de meeste vrouwen niet thuis) heeft de zelfhulpgroep Met Lege Handen sinds haar oprichting in 1992 een belangrijke rol gespeeld.

De verhalen van de oudere generaties zijn qua vorm en inhoud het meest complex, omdat ze als het ware uit verschillende archeologische lagen bestaan. Al vertellend reflecteren deze moeders op hun beleving van de historische veranderingen en leggen zij er een nieuwe puzzel mee. Bleyen schrijft delen uit hun verhalen uit als een gedicht, zoekend, met losse

regels met elk hun eigen impact. Daarin ook levendige reconstructies van destijds gevoerde dialogen met anderen uit hun sociale of medische omgeving. Lieve heeft destijds al geprobeerd te protesteren tegen het verbergen en verzwijgen. De cultuurveranderingen later hebben haar de woorden gegeven om er de gevoelens van haar en haar man in uit te drukken, en de ruimte om met haar man veel later alsnog een zoektocht, een herdenkingsplek en herdenkingsrituelen te creëren. Het verhaal van de hedendaagse moeder Eva is daarentegen veel meer 'af', een als het ware doorgeredigeerd betoog.

De door Bleyen beschreven overgang van rigide maatschappelijke normen naar een vrijere persoonlijke ruimte in verschillende domeinen hebben de ouderen onder ons zelf ook meegemaakt. Deze overgang komt overeen met wat uit allerlei studies over verwante gebieden blijkt, zoals de veranderingen in de omgang met rouw in het algemeen (Bleyen, 2005; Van Opzeeland-de Tempe, 1980), de 'ontdekking' van het oorlogstrauma en andere psychotrauma's (Withuis, 2002), de razendsnelle psychologisering en personalisering in de westerse cultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw (o.a. Brinkgreve, 2008) en het verdwijnen van het oude ideaal van zelfbeheersing en het voor je houden van gevoelens (Dalrymple, 2011).

De confrontatie met hoe het vroeger toeging vormt een cultuurschok waarin de eigen vanzelfsprekendheden plotseling minder vanzelfsprekend worden. Maar het is als hedendaagse lezer, en al helemaal als je in de hulpverlening werkt, moeilijk om je van een 'hedencentrisch' (naar analogie van 'etnocentrisch') waardeoordeel over deze veranderingen te onthouden: hoe we het nu doen, is 'natuurlijker' en dus beter en gezonder. Terecht wijst Bleyen er

Doodgeboren

herhaaldelijk op dat ook de hedendaagse, schijnbaar vrije omgang met de dood berust op sociale normen en sociale dwang (bijvoorbeeld p. 61).

Maar hoewel hij als historisch onderzoeker zich van een waardeoordeel probeert te onthouden, siepelt dat af en toe onvermijdelijk toch door, bijvoorbeeld in de term 'keihard' (p. 104) waarmee hij het advies aanduidt dat Lisa destijds kreeg om haar verdriet opzij te zetten en tevreden te zijn met wat ze had.

Misschien komt dat waardeoordeel ook tot uiting in Bleyens selectie van exemplarische ouders uit het veertigtal dat hij gesproken heeft, maar dat is voor de lezer niet controleerbaar. Waren er ook hedendaagse respondenten die juist last hadden van de sociale dwang om uitgebreid en op persoonlijke wijze uiting te moeten geven aan hun rouw over hun doodgeborene? An Hooghe (Évrard, 2012) kwam in haar promotieonderzoek bij ouders die een kind hadden verloren veel koppels tegen die niet of weinig over het verlies wensten te spreken.

De huidige norm is dat spreken moet. Ik kom bij cliënten vaak de populair-psychologische overtuiging tegen dat als zij of hun kind of partner niet diepgaand rouwen over een recent of oud trauma, al of niet in psychotherapie, zich dat later zal wreken in ernstige psychische klachten. Ze zijn meestal opgelucht als ik uitleg dat dit helemaal geen wet van Meden en Perzen is. Waren er ook moeders, vroeger of nu, die het verlies in een zekere gelatenheid of zelfs stoïcisme aanvaardden? Waren er ook moeders van de oudere generatie die vrede hadden met het toenmalige verbod om te rouwen, of ontkomt niemand aan

herinterpretatie van de eigen beleving in het licht van de latere 'dwang tot voelen'? Of zijn het vooral de mannen en vaders, toen en nu, die zich ongemakkelijk heen en weer bewegen tussen zwijgen en voortgaan enerzijds, of verdriet voelen en uiten anderzijds? Te verwachten valt dat ouders die toen of nu liever zwegen, niet op de advertentie reageerden. Als zij er zijn, kunnen wij hen niet horen.

Maar toch is *Doodgeboren* een heel mooi boek.

Jolantie de Tempe is socioloog en systeemtherapeut, in die laatste functie werkzaam bij MoleMann Mental Health in Almere Stad. E-mail: jolantie.detempe@molemann.nl.

Literatuur

- Bleyen, J. (2005). *Dood in Vlaanderen — Opvattingen en praktijken na 1950*. Leuven: Davidsfonds.
- Brinkgreve, C. (2008). Familiesociologie. In A. Savenije, M.J. van Lawick, & E.T.M. Reijmers (red.), *Handboek systeemtherapie* (pp. 47-55). Utrecht: De Tijdstroom.
- Dalrymple, Th. (2011). *Door en door verwend — Kritiek op de sentimentele samenleving*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Doorman, M. (2012). *Rousseau en ik — Over de erfzonde van de authenticiteit*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Évrard, G. (2012). Psychotherapie en de goede redenen om niet te veranderen — Studiedag ter ere van Edith Tilmans-Ostyn. *Systeemtherapie*, 24(2), p.112.
- Opzeeland-de Tempe, J. van (1980). Een psychotherapeut als celebrant van een requiem — Rouwen, rouwtheorie en rouwtherapie. In G. Banck, L. Brunt, B. van Heerikhuizen, H. Hilhorst, & J. IJzermans (red.), *Gestalten van de dood — Studies over abortus, euthanasie, rouw, zelfmoord en doodstraf* (pp. 14-42). Baarn: Ambo.
- Withuis, J. (2002). *Erkenning — Van oorlogstrauma naar klaagcultuur*. Amsterdam: De Bezige Bij.